

Ungvári János, Az égháború vagy az oskolamester [a kolduló deák] quasi doktor.¹

Weisse, *Die verwandelten Frauenzimmer*. Coffey után. Vj. 3. (Simai Kristóf, A házi orvosság.) — *Romeo und Julia*. Shakspeare után. Tr. 5. (Kun Szabó Sándor)

Weissensturn, *Die Versöhnung*. Pelletier után. Sz. 3. (Vitkovits Mihály, A megengesztelés.)

Ziegler, *Weiberehre*. Sz. 5. (Déry István, Mária vagy az asszonyi érdem.) — *Der Hausdokter*, Vj. 3. (Murányi Zsigmond, A házi orvos.) — *Rache für Weiberraub*. Sz. 4. (Mérey Sándor; Láng Ádám János. A megboszszult feleségrablás [vagy a XIII. századnak éktelenségei].)² — *Die Liebhaber in Harnisch*. Vj. 4. (Ism. ford. A pántzélos szeretők.) — *Die Repressalien*. Vitj. 4. (Gyarmathy Sámuel, Repressalia azaz tromfot tromffal.) — *Die Pilger*. Sz. 5. (Léhner András, A vándorló szarándokok) — *Das Gastrecht*. Sz. 5. (Ernyi Mihály, A vendégi juss vagy szabad szállás.) — *Weitton und Herzensgüte*. Sz. 4. (Ernyi Mihály, Világ hangja és szív jósága.) — *Stadinger*. Ko zebue után (*Brant und Bräutigam in einer Person*). Vj. 4. (B. Westelényi József; Láng Ádám János; Ernyi Mihály, Stadinger [vagy szerető és szeretőtárs egy személyben].) — *Stumme Liebe*. Vj. 1. (Ism. ford. Néma szerelem.)

Zschokke, *Abällino, der grosse Bandit*. Sz. 5. (Benke József, Abellino vagy a nagy bandita.) — *Der Unbegreifliche*. Sz. 4. (Vass István, A megfoghatatlan lérfiú.)

Ismeretlen szerzők művei a következők: *Der Faschingskrapfen*. Vj. 2. (Vass Benjámín, A farsangi fánk.) — *Der betrogene, alte, taube Bräutigam*. Vj. 1. (Ism. ford. A megtsalattatott vén leánykérő.) — *Nach Regen folgt Sonnenschein*. Vj. 5. (Ernyi Mihály, Tsupa zürzavar, vagy homály után felderül, vagy eső után napfény süt.) — *Gianetta San Firenze*. (Gr. Teleki Pál, Gianetta San Fiorenza.)

Nem tudom forrását megjelölni a köv. daraboknak: *Balvétekedés*.³ (Láng Ádám János; Babocsay István.) — *A bosszúállók*.⁴ (Molnár András.) — *Az elcsereált úriláda*. — *Testvéri szeretet*. — *A tengerparti juss*.

GÁLOS REZSŐ.

ZRÍNYI, A KÖLTŐ HALÁLÁT SIRATÓ LATIN ELÉGIA.

A világhírű törökverő bajnoknak, a nagy költőnek s a XVII. századi európai életszínvonal egyik legműveltebb képviselőjének 1664. november 18-án megdöbhentő hirtelenséggel bekövetkezett halála az egész keresztény világot mélyen megrendítette. Ez az egyetemes gyász tudvalevőleg sok verselőt ihletett sirató énekekre. BLEYER JAKAB több német nyelvű verset közölt s latin, görög, magyar nyelvűekre is hivatkozott.⁵ A bécsi állami levéltár *Hungarica*-anyaga egy Zrínyi halálát sirató, distichonokban írt, terjedelmes elégiát őriz.⁶ Szerzői a valenciai jezsuita kollegium retorikai, vagyis V. osztályú tanuló s a nyolcadrétnél kisebbalakú, keménykötésű könyv

¹ Az azonosítás csak föltevés, mert így szerepel az *Oskolamester* Ferenczinél is, id. m. 510. l.

² [Így Ferenczinél, id. m. 518. l.] V. ö. Kotzebue, *Adelheid von Wulffingen* c. darabjával.

³ Steigentesch *Missverständnisse*?

⁴ *Die letzte Rache des Bundes der Rächer im Dunkel?*

⁵ IK. 1900. 45—55. l.

⁶ Wiener Staatsarchiv, Hungarica 426.

HILDEN PÉTER kölni nyomdájában nyomtatott 1665-ben. Bizonyára verstani és stílusgyakorlatnak készült. A XVII. század barokk szellemének megfelelő, allegoriákkal és klasszikus hasonlatokkal ékes költői munkához a jezsuita tanárok keresve sem találhattak volna alkalmasabb tárgyat a legendás hírű Zrínyi tragikus halálánál. Az elégia 213 nyomtatott sorból áll, ezekhez 41 soros sírvers (*Epitaphium*), egysoros előirat (*Programma*) és egysoros talányírat (*Anagramma*) csatlakozik.

A nehézkes, sok kitéréssel és mitológiai célzással lassított menetű, de az eleven leírásokban helyenkint költői képességre mutató költemény igazi barokk felfogással Zrínyi halálát Dianának, a kegyetlen holdistennőnek tulajdonítja. Ő fordult haraggal Zrínyi ellen, ki számos csatán legyőzte a jelvényét, a holdat viselő török seregeket. Phoebus testvére ezért hosszút tervez a nagy hős ellen. Midőn ez vadászatra indult a Száva vidékére, a haragvó istennő dühöt gerjesztett fel egy vaddisznóban s az sebezte halálra a hőst. Barokk hagyományhoz híven tehát a modern élet mozzanataiba a görög mitológia alakjait is bevonja. Az elégia így szól:

Hungarica (426)

Dignos immortalis gloria manes
 Fortissimi herois
 Nicolai Esdrini
 Comitibus a Serino
 Ab apro inter venandum oppressi
 Die XVIII Novembris anno MDCLXIV
 Piiis lacrymis prosequuntur
 Rhetores Collegii Societatis Jesu, Vallencenis MDCLXV

Elegia

[Az elegia kezdő sorai keserves panaszban siratják a nagy hőst. Nem halhatott bajnokhoz méltó dicső halállal a csatáitén.]

Pannonides lauri, generosae gloria frontis,
 Heroum merces ardua, Martis honos,
 Quis subito pallor foliis morientibus haesit?
 Omen habet laevum decolor ille color
 Omen habet vidi caesas ad busta cupressos;
 Nempe parata tuis ligna, Serine, rogis.
 Pannonides lauri, fato iacet Hungarus Hector,
 Quam timeat vel sic turcica turba jacet:
 Heu jacet et nullus caedem decoravit Achilles
 Post toties meritam Martis ab ens necem.
 Magnifice periisse, juvat; victoque decorum
 Nomen victoris dextera saepe facit:
 Non habet hanc laudem lacrymabilis urna Serini;
 Scribitur in tristi marmore: Vicit aper.

[A tragédia mozgatója a háttérben Diana. Az istennő haragra gerjedt, mert holdjelvényt viselő kedvencei, a törökök, hátrálnak a félelmetes Zrínyi előtt:]

Saeva soror Phoebi fertur rea funeris huius;
 (Quis Superis tantum fellis inesse putet?)
 Vidit in adversos pugilem concurrere Thracas
 (Luna: Movet nobis bella Serinus, ait)

Heu mihi, Lunigeræ vertuntur retro phalanges,
Sanguineas volvunt Dravus et Ister aquas!
Scuta, togæ, cidares, ludibria fluctibus errant,
Deque meis prædas hungarus hostis agit!
Quid? quod turba meos circumdare perfida saltus
Audet et immunis per mea regna gradi?

[A haragvó holdistennő kegyetlen bosszúra szánja el magát:]

Ergo petor? Sunt tela mihi: configere nervo
Novimus in celeres novimus ire feras,
Gens odiosa mihi non me ridebit inultam;
Non patiar Lunæ signa sub hoste premi.
Si tamen explicito decernere Marte, negetur,
In nemus ibo; dolis nam patet ille locus.
Inde rebellantum ducam metuenda ferarum
Agmina, si timidus differat ire pugil.
Sunt mihi falcatis armati dentibus apri,
Ibit in arma leo, pardalis, ursa, lupus.
Tutius hac acie, quam militis impetu vincam;
Funestos pariet pugna iocosa jocos:

[Elmélkedése közben megpillantja a vadászatra induló Zrinyit és em-
bereit az erdőben:]

At quis adest? Quæ turba procul? Venabula cerno?
Fallor? An in silvas iam meus hostis abit?
Nosco viros: ipse est; non fallimur; astra secundant:
Nosco tubas, nosco retia, nosco canes.
Dixit, et e gemino spirans incendia cornu,
Advolat ad comites Aethere lapsa suas.

[Most az őszi tájnak horatiusi szólamokkal élénk, hangulatos leírása
következik, majd a vadászok felvonulásának szemléletes képe:]

Roscida jam primo Tithonia fulserat ortu,
Adductura novum, non sine nube, jubar.
Decidua calles sordebant fronde pruinis,
Antra, decus silvis, quale November amat.
Nescius heu fati, virides Esdrinus in agros
Prodit, et Esdrino turba futura comes.
Percutit iratum venaticus aethera rumor,
Arva ferit, passu quadrupedante, sonus.
Ille plagas portat, pariles habet ille numellas,
Carnivoram pugno sustinet alter avem,
Ille pharetrarum sub pondere curvus aphetat.
Pone, canes lituo turba pedestris agit.
Altera pars arcu, pars dimicat altera glande:
Pars peda, pars hastas, pars cava scuta gerit.
Esdrinus reliquum longe præit arduus agmen.
Praecipitantes equi suscipiendus eques.
Spes hominum caecæ: domino globus ille parentat;
Exequias ornat credulus ipse suas.

[A felvonuló társaság a Száva kis szigetét szemeli ki vadászterületül s
megkezdődnek a nagyszabású előkészületek. Részletesen ecseteli az író a
vadászok különböző kedvteléseit:]

Non procul a Velicâ gemino fluit agmine Savus
 Qua nemus est alnis, illicibusque frequens.
 Parva quidem surgit, sed amoenis iuclyta ripis
 Insula; fors illuc impetus ire fuit.
 Finitimas anni cingunt indagine sepes,
 Saucia non latas ne fera tranet aquas.
 Iam claxere tubae; par omnibus aestuat ardor:
 Iam cava latratu vertragus antra quatit.
 Illos dama tenet, remosior occupat illos
 Cervus; amat celeres agmen equestre lupos.
 His profugae pariunt innoxia gaudia vulpes:
 Hos lepus, praetii preda minoris, habet?
 Accipiter (rara qua clarior arbore lucus)
 Nititur in teneras, praedo cruentus, aves.

[Phoebe (Diana) haragja tetőpontra hág a merész csapat láttára. Itt már-már szinte bacchikus őrjöngésbe csap. Szenvedélyes tőprengésében arra az eredményre jut, hogy az egykor Herculestől kapott vadkanvérrel fog egy vaddisznót Zrínyi ellen ingerelni:]

Iamque suos Phoebe convenerat invida Faunos;
 Nec secus, ac Baccho percita Maenas, erat.
 Sic memorant olim furiosa mente vagatam,
 Cum proprios pavit corpus herile canes.
 Ambigit, an Marti se credere praestet aperto;
 Imperium dominae vulgus agreste manet.
 Iam Satyris thyasos, iam cornea spicula Nymphis
 Dat furor; at satius fraude videtur agi.
 Imbelles haec arma decent: (sic fata Diana
 Creditur, infandum sic fuit orsa nefas)
 Si mihi torvus aper, quo vindice caesus Adonis,
 Nunc foret, in pavidam sat foret ille manum.
 Maenallo restat mihi munus ab Hercule missum
 Sanguis apri, nemorum qui prius horror erat,
 Hunc ferus Alcides clava domuisse trinodi
 Fertur: apri rabiem fert cruor ille sui.

[Az istennő Faunus kíséretében vadkan keresésére indul. Sikerül egy kitűnő példányt találnia. Háromszor kení be agyaráit, száját vérrel s varázsigéket mormol hozzá. S íme a mérég hatott. Iszonyú dühvel ront a vad a csapat közé s nagy pusztítást visz véghez az állatok közt:]

Dixit et umbrosum Fauno duce tendit in antrum:
 Clausa frequens vasto bellua monte latet,
 Nulla fremit, siluere minae: reverentia tangit
 Ipsa feras: Superis supposuere caput.
 Incola rupis erat setis aper hispidus atris,
 Ore ferox, vastus corpore, dente minax,
 Apta dolo species, Pestem dea pyxide prompsit:
 Sanguine ter dentes, torva ter ora linit.
 Addidit et magicum, quod non licet edere, carmen;
 Jussa dat: ad dominae iussa moratur aper.
 Hac-tenus innatam retinet tractabilis iram
 Bellua, sed sensim gliscit in ossa lues.
 Mox, velut erepto mater lea pignore, frendet
 Pernicies nemori, finitimisque gravis.
 Irruit insano per devia tesqua furore,
 Qua loca venantum proximitate sonant.

Non tuba, non strepere, pavidum fecere latratus:
 Inde viros morsu territat, inde canes.
 Astubi se cingi circumspicit, agmina velox
 Rumpit, et inde procul (sic Dea jussit) abit.

[Most következik be a döntő fordulat. A vadkan szembekeverül Zrínyivel. Diana reszketve figyel a küzdelmet. A vadkan nagy ügyességgel tér ki üldözője fegyvere elől s elrejtőzik előle. Nem tudott volna megmenekülni, ha Faunus közben orvul át nem szúrja Zrínyi keblét:]

Vincit equos cursu: sequitur meliore Serinus
 Fretus equo: reliquum iam procul agmen abest,
 Antra sonant: cursu certatur: anhelus anhelus
 Instat eques: profugit bellua, vincit eques,
 Assequitur praedam. Videt haec de rupe Diana
 Bella geri: dubiam spesque, timorque tenet.
 Spicula vitat aper, repetitis undique gyris
 Aut timet, aut simulat doctus ab arte metum.
 Hic erat aestivo non undique undus honore
 Dumus et in dumo fecerat umbra cavum.
 Haeret aper: volat hasta: rubum subit ille, Serinus
 Urget: aper latitat: non tulit ille moram,
 Desilit acer agno, Superi voluere: Diana
 Vicit et eventu non caruere doli.
 Desilit et validam dum cominus impetit hasta
 Ipse feram, validae praeda sit ipse ferae.
 Sternitur heu: deus icta fodit praecordia Serni:
 Accelerant: ridet Luna: recedit aper.

[A költő keserves panaszban tör ki, az erdők s vadjaik kegyetlenségét támadja. A hős környezetének gyásza leírhatatlan. S a nagy halottat az élőkön kívül törökverő vezérek árnyai veszik körül, közöltük a dédapa, a tőle megénekelte szigetvári hős. Maga Mars isten is eljön a nagy Zrínyit siratni. Zrínyi már halála pillanatában fenséges apotheosisban magasztosul fel. Majd eleste helyére zöld pázsitból gúlát emelnek s babért szórnak rá:]

Actum est. Profuso manet quoque sanguine vertex,
 Et coma sub lauro docta virere, rubet.
 Tuta sub hostili fuit haec coma fulmine quondam,
 Dum pavet ad lauras fulmen inerme sacras.
 Crudeles sylvae, vestrisque simillima monstris.
 Monstra! Quid intactum post scellus illuderit?
 Quem non Thrax jaculo, non Tartarus ense superbus,
 Non hasta Macedo, non sude vicit Arabs,
 Quem Bellona suis praefecerat Hungara turmis;
 Quo duce Caesareae premia fertis aves,
 Quo duce perfectum, ne Turcica compleat orbem
 Luna, vel ingrato Roma sub hoste gemat,
 Crudeles sylvae, pugilem rapuis: is et armis
 Quem nequirit virtus frangere, fraude perit;
 Dum queror, extremis festem vocat aethera verbis,
 Labra rigent, liveat lumina, vita fugit.
 Advolat abjectis agmen miserabile telis,
 Verba fremunt passim, qualia funus amat.
 Venit inornatus, detracta casside, Mavors:
 Audierat gemitu personuisse nemus.

Hungara Pallas adest, cultu referente dolorem:
 Dextra caret jaculo: parma quiescit humi:
 Ingemuit male stricta sinus, male culta lacertos,
 Et male lota genas, et male pexa comas.
 Hic chorus Heroum, positus de fronte coronis,
 Adstitit, in Turcam quotquot iere duces.
 Fortis avus, quo stante, negant periisse Sighetum,
 Affluit et nato non minor ipse parens,
 Dat gemitus ad busta graves Bullonius Heros,¹
 Et Scanderbegi nobilis umbra parest.
 Spargit aquis tristem commilito Strozzius urnam,
 Quem modo par virtus dispere morte tulit.
 Post tumulo ponunt viridi de cespite metam,
 Dum struat aeternum marmoris ara decus.
 Figitur occiduis laurus quoque pallida baccis,
 Et nigra funereo taxus ab imbre madens.
 Herois nomen, causam necis, arbore signant,
 Quae abra magnifico sculptet in aere manus.
 Tum vaga dilapsi geminant per lustra querelas:
 Fertur ad infaustos corpus inane lares.
 O fatum! O pompae species! O funeris horror!
 O vice mutatas deteriore vices!

[És hazafelé tart a szomorú menet, lefelé fordított dárdákkal. Még a vadászkuttyák is üvöltenek fájdalomukban s lova is gyászolja. Zrínyit özvegye, fia zokogva siratják, testvére sírva borul reá. Lipót király homloka is elborul a hír hallatára:]

Turba comes circum Domini modo funus inermis,
 Heu! redit, aut versa cuspidē tela trahit,
 Prae luctu reduces dicunt ululasse molossos;
 Et sessore carens pectora planxit equus.
 Pertulit ad fratrem tristissima nuntia rumor,
 In lacrymas toti natus et uxor eunt,
 Illa virum, gemit ille patrem; gemit illa salutis
 Praesidium, vitae perdidit ille duces;
 Ambo suos sibi morte rapi testantur amores,
 Ambo domus columen, stemmatis ambo decus.
 Frater in amplexu (vocem dolor impedit) haeret,
 Fida cohors comitum posthuma vota jactit.
 Qui frontem fuscasse, etiam Leopoldē, serenam
 Diceris, et fatis ingemuisse viri.
 Austriades Aquilae, moestum clanxistis; avarus
 Thrax sua dum toto gaudia splene legit.

[A gyász hír végigrepül az országon, a királýs írókban gazdag Fehérvár, meg Buda, Esztergom is felújjong. A törököt még Zrínyi emléke is remegéssel tölti el. Dicsőséget nem takarja el a márvánýsír s a keresztények új Rómája évkönyveiben örökíti meg a hőst:]

Luna dolos jactat: passim volat una per urbes
 Fama, suos gaudent interiisse merus.
 Vita fuit flammis ornare Canisa triumphum,
 Et Bizantina clangor ab urbe dari.

¹ Az író itt talán Buckheim császári vezérre gondol, akivel Zrínyi több csatában együtt harcolt.

Alba sonant plausu, claris ópulenta sepulcris,
 Murmur idem Budam, Strizoniumque replet.¹
 Aemula gens, vestrum jocus arguit ille timorem,
 Ille jocus pugili plaudat, et ille timor.
 Fama memor, factis aequalia busta parabit,
 Et super e saxo stabit imago minax,
 Nec petet haec Thracum quisquam monumenta; timori
 Marmoreus vobis nempe Serinus erit.
 Hic solido surgent dites adamante cylindri.
 Hic obeliscus erit, pyramidumque decus.
 Stabit ad auratos crystallina lamina postes,
 Ut queat a populo vota ferente, legi.
 Illa geret palmas, nec longo carmine dicet,
 Quis jacet hic, quare, quantus et unde fuit.
 Addet et: Hero's minimam sub marmore partem
 Esse, decus nullo marmore posse tegi.
 At vos, Egregii Manes, loca fortibus ausis
 Debita, et Elysias ite, subite domos.
 Roma potens olim magno de Caesare foedus
 Fecit, et aeterno jussit honore coli.
 Christiadam pariter vobis nova Roma tropheum
 Ponit et in fastis imperat esse suis.

Epitaphium.

Nicolaus Comes Serinus.

Hic est:

Qui animos in pectore, victoriam in nomine,
 Fulmen in manu, serenitatem in vultu,
 Prudentiam in consiliis, foelicitatem in armis,
 Quaecunque gressus tulit, circumtulit.
 Virtutis Comes, Dux Fortunae:
 Illam sociam semper habuit, hanc ducem: nunquam
 Passus est, ut caecam sequeretur:
 Unde belli tam serius in agendo fuit,
 Quam domi in pace Serenus;
 Ubique Serinius.
 Nunquam serus in negotiis:
 Quam a fronte semper occupavit occasionem
 Calvam expertus est nunquam:
 Prudentiam Fabii habuit sine cunctatione,
 Fortunam Alexandri sine temeritate;
 Eum experti sunt Turcae
 In igne Sampsonem,
 Ad Quinque-Ecclesias, ad Pontes Esseccianos,
 Quae flammis donavit.
 Tartari in aquis Moysen
 Quos ad Neo-Serinium in flumen egit:
 Cujus illi verticibus maluerunt perire,
 Quam illius acinacis fulmen experiri.
 Canisam, quam metu sui cinxerat,
 Aliorum metu relquit:
 Quorum ut terga fugientium tegeret, recessit;
 Virtute sua securus.

¹ E városok akkor török kezén vannak.

Ne sui metuerent, metum in hostes misit:
 Ut sequerentur in periculis, praeivit,
 Ut vincerent hostes, suis apte consiliis impedivit.
 Tam metuendus hosti, quam suis carus
 Ecclesia suum Machabaeum credidit,
 Redivivum Scanderbegum Ottomannus timuit:
 Hunc maximum nostri saeculi Heroem,
 Aper igno illis prostravit.
 Sic rebus mortalibus illudit Deus,
 Ut maximis majorem se ostendat.

Ne dicas

Adonidis fato periisse; qui Hectoris bella gessit:
 Confecta pace obiit,
 Ut melius in coelo otia ageret, quam in terris.

Programma.

Nicolaus Comes A Serin.

A-na-gr-am-ma.

• In nemore occisa salus.

(*Coloniae Agrippinae*. Imprimebat: PETRUS HILDEN.)

Az elégia jelentősége nem annyira költői értékében, mint kortörténeti mozzanataiban van. Tájékoztat arról, hogy Zrínyi nagy egyéniségét kora teljes mértékben méltányolta. Fényes haditetteit egész Európa ismerte, kortársai érezték emberi nagyságát s halála után már rövid idővel a keresztény érület és legendás hősiesség eszményképévé magasztosult a köztudatban.

BÓNISNÉ WALLON EMMA.

BESSENYEI ÉS SZENTJÓBI SZABÓ BIHAR VÁRMEGYE KÖZGYŰLÉSÉN.

(Miller Jakab Ferdinánd levele Mészáros Ignáchoz.)

A Kartigám szerzőjének és Miller Jakab Ferdinándnak, a jogtudósnak és történetírónak sógorságát Szinnyei és Nagy Iván említik ugyan,¹ de mindketten a Miller névvel; ez a magyarázata annak, hogy Mészáros házasságáról egyik életírója sem tudott. Felesége a nála 12 évvel fiatalabb Miller Franciska Jozefa volt; bizonyára miatta költözött Mészáros a Batthyányaknál való titkárokodása után Budára, sőt 1784 május 14-én a Millerék úri-utcai házát is Mészáros nevére telekkönyvezték.² Figyelemreméltó ez a házasság, már csak előkelő kapcsolatai miatt is. Az após, Miller János Ferdinánd, budai főjegyző és városi tanácsos (1716—1766), aki különösen az 1751-i és az

¹ Szinnyei: *Magyar Írók*, VIII. 1424—25. l.; Nagy Iván: *Magyarország családtái*, VIII. 503—4. l.

² A városi levéltár telekkönyvében. A ház ma is megvan Úri-u. 54—56, ill. gr. Bethlen István-bátyasétány 32. sz. alatt. (6687. hr. szám.)